

Dokuz Eylül Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü

2012-2013 Bahar
Onsekizinci Yüzyılda Felsefe
(Christian Wolff ve Ontoloji/İki)
Doç. Dr. Doğan Göçmen

Geçen dersimizde Christian Wolff'un "İlk Felsefe" ya da "Ontoloji" üzerine yapmış olduğu konuya daha çok giriş yapmayı amaçlayan bazı genel belirlemelere bakmıştık. Neydi bunlar? Wolff'a göre ilk felsefe olması nedeniyle Ontoloji son derece soyut olsa bile sonunda "insan yaşamının durumlarına ... uygulanabilen" bir felsefi bilim olmalıdır (23). Diğer bir deyişle Ontoloji temel ve bu nedenle en soyut felsefi bir bilim dahi olsa "insan soyuna" (*Menschengeschlecht*) yararlı olmalıdır. Ne var ki Ontoloji'nin kavramlarına ve şekline "karanlık" hâkim olmuştur. Bunun nedeni Skolastik düşünürlerin Ontoloji anlayışıdır. Bu anlayışa göre Ontoloji, teolojiye hizmet etmelidir. Oysa Ontoloji'nin görevi tutarlı bir "dünya tasarımı" ortaya koymaktır.

Fakat Ontoloji'ye hizmetçi görevi biçen Skolastik felsefecilerin anlayışı doğal olarak Ontoloji'nin en başta "yüksek fakülteler" (örneğin teoloji fakültesi) tarafından "kötüye kullanılmasına" (*Mißbrauch*) (7) neden olmuştur. Wolff, Ontoloji'yi bu hizmetçi durumundan kurtarıp ona bir zamanlar biçilen ilk felsefe olma onurunu, Metafizik'i komple reforme ederek yeniden vermek istemektedir. Böylelikle Ontoloji'nin bu karanlık halinden kurtarılıp bilimlere ve günlük yaşam da (en sıradan, en basit insan ilişkileri de) dâhil insan yaşamının her alanı için her zaman "verimli" (19) hale getirilmelidir.

Ontoloji'ye verilmek istenen "yepyeni kalıp" (11) kendi başına bir amaç değildir. Yeni Çağ ile (Felsefe'nin ve bilimlerin Teoloji'nin tahakkümünden kurtarılıp özgürleşmeye başlamasıyla birlikte) Felsefe'nin ve bilimlerin amacı köklü bir şekilde yeniden tanımlanmıştır. Descartes *Felsefenin İlkeleri*'nin Fransıca çevirmenine yazdığı mektupta bunu açıkça ifade etmiştir. Bütün bilimler en yüce bilgelik olan ahlak felsefesine hizmet etmelidir. Zira ahlak felsefesi insanı mutluluğa götürecektir bilimdir. Descartes'ın Felsefe'ye ve bilimlere atfetmiş olduğu bu yeni ödev, Wolff'un Ontoloji'nin asıl amacının "insan soyuna" ya da insanlığa "yararlı" olmak olarak tanımlanmasında ifadesini bulmaktadır. Yani felsefenin insanlığın mutluluğa erişmesine hizmet etmesi gerekmektedir. En azından modern felsefenin modern kurucuları ona bu görevi atfetmektedirler.¹

¹ Bu nedenle felsefeci olmak, ne yazık ki bugün anlaşıldığı gibi basit bir meslek değildir. Felsefe yapmak bir yaşam biçimidir ve insanlığın kurtuluşunu ve mutluluğunu amaç edindiği için ezilen halklar ve sömürülen emekçiler, köleleştirilen kadınlar ve dışlanan azınlıklar ve farklı görünenler açısından son derece sorunlu olan dünyayla büyük

Nedir bir bütün olarak bilimlerin (ki Felsefe de bir bilimdir) nihai amacı? Wolff bu soruya yanıtı yukarıda ‘insanlığa hizmet etmek’ olarak tanımlıyor. Bu belirleme içinden çıkılması kolay olmayan zor ve karmaşık sorulara götürüyor. Örneğin “insan nedir?”, “insanlık neden vardır?”, “insan neden yaşar?”, “yaşamın anlamı nedir?” gibi yanıtlanması kolay olmayan büyük sorulara. Bilimler sisteminin insanlığa hizmet, insan yaşamını iyileştirmek üzere varolduğu konusunda Wolff ve Descartes ile aynı düşünmektedir –ki Wolff Ontoloji’yi yeni baştan kurmaya ve bununla birlikte bütün felsefe ve bilimler sistemini yeniden temellendirmeye girişirken; bunu açıkça Descartesçi gelenek içinde, yani Aydınlanmacı gelenek içinde yaptığını açıkça beyan etmektedir. O zaman Descartes’a dönelim.

Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*’nın üçüncü bölümünün ilk paragrafında yaşamın amacını ‘mutluluk’ olarak tanımlıyor.² Mutluluğu kendisine doğrudan araştırma konusu yapan felsefi bilim ise Aristoteles’ten beri anlaşılabilir geleneği üzere Ahlak Felsefesi’dir.

İsterseniz şimdi Descartes’ın Ahlak Felsefesi’ni Felsefe ve bilimler sistemi (teorik ve empirik bilimler sistemi içinde nereye koyduğuna bakalım.

Descartes Felsefe ve bilimlerin temeline “felsefenin ilk bölümü” olarak Metafizik’i yerleştiriyor ve burada en başta “bilginin ilkeleri” bulunmaktadır. Descartes devam ediyor:

Tanrı’nın sanlarının başlıcaları, ruhumuzun ölmezliğinin ve bizde bulunan tüm açık ve yalın düşüncelerin açıklaması bu ilkelerde bulunmaktadır (41).

Bilimler sisteminde ikinci bölüm fiziktir. Burada “maddi nesnelere gerçek ilkeleri bulunmaktadır.” Descartes sözlerini şöyle sürdürüyor:

...genel olarak tüm evrenin nasıl kurulduğunun incelenmesinin yanı sıra yerin çevresinde diğer cisimlerin hava, su, ateş, mıknatıs ve başka maddelerin doğası da özel olarak incelenir (41).

Son olarak:

...özel olarak insana yararlı diğer bilimlere girebilmek için bitkilerin, hayvanların ve elbette insanın doğasını da inceleye gerek vardır. Böylece tüm felsefe bir ağaç gibidir: Kök, gövde ve dallar. Kökleri fizikötesi (Metafizik –DG), gövdesi fizik ve dalları da diğer bilimlerdir (41).

Descartes sonra bilimleri sınıflandırıyor: “Diğer bilimler de başlıca üçe ayrılabilir: Hekimlik, teknik ve ahlak.” Descartes’ın burada en sona ahlakı yerleştirmiş olmasından, günlük anlayışta anlaşıldığı üzere, ahlakın en az önemli olduğu anlaşılmalıdır. Tersine Descartes ahlakı bilgeliliğin en son ya da en üst aşaması olarak tanımlıyor. Diğer bir deyişle diğer bilimler ahlakın temelini oluşturmak ve onu taşımak üzere vardırırlar ve ahlak ancak diğer bilimlerin tam bilgisiyyle tam olarak

sorunları olan akademik bir disiplindir. Felsefeye ruh kazandıran ve onu canlı kılan, onun dünyaya karşı olan bu eleştirel tutumudur. Felsefe yaparı da filozof kılan, onun Felsefe’nin bu tarihsel misyonunu içselleştirmiş oluşudur.

² Descartes’ın bu belirlemesi Aydınlanmacı filozofların hemen hepsinin ortak görüşüdür. Onun Aydınlanmacı felsefe içindeki baş karşıları olan Pierre Gassendi ve Thomas Hobbes gibi filozoflar da bu konuda söz konusu olan Aristotelesçi geleneği sürdürür. Aralarındaki fark ve ayrılıklar bu amaca nasıl ulaşılacağı konusundadır. Yani fark ve ayrılıklar, yol, yöntem ve araçlarla ilgilidir; genel hedef ile ilgili değil.

temellendirilebilir. Burada yine doğrudan Descartes'ı konuşurmak en doğrusu olacaktır. Şöyle yazıyor Descartes:

Burada belirtilen ahlak, diğer bilimlerin tam bir bilgisini gerektiren ve bilgeliğin en son aşamasını oluşturan en yüksek ve tam ahlakıdır (41).

Bu sunduğumuz yorum önermesi elbette Descartes hakkındaki yaygın olan genel kanıya uymamaktadır. Bunun böyle olmasında Descartes'ın da sorumluluğu az değildir. Zira kuramsal felsefenin merkezine sanki *cogito ergo sum* belirlemesini yerleştirip onun pratik sonuçlarını sanki unuttur gibidir –ki en azından Spinoza onu böyle anlamışa benziyor ve Kant onu kesin olarak böyle yorumlamıştır. Sonraki yorumcular da bu çizgiyi genel hatlarıyla devam ettirmiştir. Fakat görüldüğü gibi Descartes'ın amacı en 'yüce bilgelik' olarak tanımladığı ahlaki temellendirmektir. Diğer bir deyişle burada teorik olarak temellendirilmek istenen praksistir.

Bu, uluslararası akademiyada bugün sunulan (öğretilen gelen) Descartes tablosuna pek uymamaktadır. Bugün yaygın olarak öğretildiği üzere Descartes Felsefe'yi salt bir "düşün işi", yani salt teorik bir iş olarak görmüş ve yapmıştır. Oysa görüldüğü gibi sunulan bu Descartes tablosu tek yanlıdır. Descartes Felsefe'yi reforme etmekle, insan denilen özneye davranışlarında temel alabileceği yeni bir felsefi bakış sunmak istemektedir. Wolff, Felsefe'nin reformunu Descartes'ın bıraktığı yerden devam ettirmektedir ve bundan böyle Felsefe'nin dağarcığından praksisin kaybolması mümkün değildir.

Alıntılanan kaynak:

Christian Wolff,
Erste Philosophie oder Ontologie
İlk Felsefe ya da Ontoloji (Latince-Almanca),
yay. Dirk Effertz,
Felix Meiner Verlag,
Hamburg, 2005.

René Descartes,
Felsefenin İlkeleri,
çev. Mesut Akın,
Say Yayınları
İstanbul, 2008.